

KOLKJA. De houten kerkjes van de oudgelovigen zitten sinds 1990 weer voller dan in het verleden. beeld Marie Verheij

Museum van oudgelovigen in Kolkja.

Lilli Tarakanova, conservator van het museum, met haar dochter.

Volle kerken bij de 'amish' van Estland

Marie Verheij

KOLKJA. Het vanouds overwegend lutherse Estland – een van de drie Baltische staten – raakte onder het Sovjetbewind, in de vorige eeuw, in de ban van het atheïsme. Nog steeds is Estland een van de minst religieuze landen ter wereld. Toch wonen er aan de oevers van het Peipsmeer al heel lang een soort van amish: oudgelovigen.

Halverwege de zeventiende eeuw werd Estland het toevluchtsoord voor Russen die hun land ontvluchtten vanwege de vervolging om hun geloof. Deze Russen verzetten zich tegen veranderingen die patriarch Nikon en tsaar Alexei I in de Russisch-Orthodoxe Kerk doorvoerden. Oudgelovigen werden wreed vervolgd en verbannen. Hun kerken, iconen en huizen werden verbrand.

Als gevolg daarvan zochten ze hun toevlucht in het buitenland. Zo kwamen ze onder meer terecht in het oosten van Estland, waar ze zich vestigden langs de oever van het indrukwekkend grote Peipsmeer dat Rusland en Estland scheidt. Hier pachtten ze staatsgronden, waarvoor de Baltisch-Duitse landadel en Estse boeren de neus ophaalden.

Het is een vlak, wat eentonig vlak landschap met wat kleine dorpjes als een lint aan elkaar geregen, aan het Peipsmeer. Keurige tuinen strekken zich uit voor de fris geverfde huizen aan de weg, met de voorgevel naar het meer en de achtergevel naar de Estse bossen. Hier en daar bevindt zich een opvallend gekleurd

kerkje. Alle huizen zijn van een bijzondere architectuur, hebben twee verdiepingen en een balkon of een kleine toren.

In het afgelegen gehucht Kolkja staat een volgestouwd museum dat inzicht geeft in de wereld van de oudgelovigen, hun gewoonten, rituelen en gebruiken. Zo heeft elk huis een 'schone' en een 'vuile' kant. De voorste kamers, gebruikt voor speciale doeleinden zoals het gebed en het herbergen van de bezoekers, worden beschouwd als de zuivere kant. Aan deze kant bevindt zich de iconostase – een wand met iconen – altijd gelegen in de oostelijke hoek van een kamer aan de voorzijde, met uitzicht op Jeruzalem en de rijzende zon.

Menu's

Een typisch huisje bestond uit drie kamers: een overdekte schuilplaats ("sen"), de belangrijkste kamer van het huis ("izba") die de kachel bevatte ("pech"), en een aparte aangrenzende kamer met grotere ramen ("gornitsa"). Een houten hek omsloot het huisje. In tegenstelling tot hun Russisch-orthodoxe burens, die hun huizen bouwden met uitzicht op de straat, verstoppen oudgelovigen hun woningen vaak achter een hek en een binnenplaats, als het ware om te ontsnappen aan wereldse verlokkingen.

Het voedsel neemt een grote plaats in bij de oudgelovigen. Bij Kolkja is een restaurant waar je menu's van oudgelovigen kunt bestellen. Oudgelovigen vasten vaak en onthouden zich dan van vlees en melkproducten en nemen lichte maaltijden met onder

andere bessen en champignons. Rond Pasen verschijnt het beroemde gerecht "pasha" op tafel: een soort kwark met rozijnen en gesuikerd fruit.

Elf gemeenschappen

Vandaag de dag zijn er 11 kerkelijke gemeenschappen van oudgelovigen in Estland en is het totaal aantal oudgelovigen zo'n 15.000, zegt Lilli Tarakanova, conservator van het museum (dat sinds 1998 bestaat). Ze wonen voornamelijk in Kallaste, Kolkja, Kasepaa, Mustvee, Piirissaar en Varnja.

Overigens zijn er oudgelovigen in alle delen van de voormalige Sovjet-Unie, in Polen, Roemenië, Bulgarije, Brazilië, Argentinië, Australië, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten en Canada. De bolsjewistische revolutie (1917) verdreef vele oudgelovigen van het moederland toen de gesel van Lenin en Stalin liet zich gelden. Om te ontsnappen aan het geweld weken velen uit naar het platteland, sommige oudgelovigen verhuisden naar afgelegen gebieden.

Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw bevond zich een kolonie oudgelovigen vrijwel volledig geïsoleerd in de buurt van Iaiurevo in Siberië. Alleen het dorps hoofd waagde zich af en toe in een stad, en het verhaal gaat dat de geheime politie deze oudgelovigen zag als een anti-Sovjetorganisatie en daarom een arrestatiebevel uitvaardigde.

Godsdienstvrijheid

De Estse oudgelovigen zijn gematigerd. Maar ook hier hebben ze de neiging op zichzelf te blijven. Ze zijn uiterlijk herkenbaar aan hun conservatieve kleding. De sociale controle in hun gemeenschappen is nog altijd sterk.

De 20e eeuw bracht veranderingen in het leven van de oudgelovigen. De Estse onafhankelijkheid in 1918 creëerde een klimaat van acceptatie en godsdienstvrijheid. De oudgelovigen konden er in alle rust hun godsdienst uitoefenen. In de jaren 1920-1930 werden er nieuwe kerken gebouwd en werden oude huizen gerenoveerd.

Onder de Sovjetbezetting van

Estland namen de oudgelovigen een wat aparte positie in. Waar de bevolking van Estland zich schikte in het Sovjetsysteem, bleven de oudgelovigen op zichzelf, aldus onderzoeker Marju Koivupuu, verbonden aan de universiteit van Tallinn. „De Sovjetperiode had weinig invloed op de oudgelovigen hier.” Ze verhandelden hun aardappelen en uien op de markt in Sint-Petersburg, iets wat later niet meer kon en waardoor de inkomsten daalden.

Diep geworteld

De renaissance van de oudgelovigen in Estland begon na 1990. De unie van oudgelovige gemeenschappen werd hersteld. Met Pasen, het belangrijkste kerkelijke feest, zijn de kerken overvol. Kinderen krijgen godsdienstlessen op school. De vraag is: hoe zullen de enkele duizenden oudgelovigen hun identiteit in de Estse omgeving behouden? Het lijkt erop dat ze diep en sterk geworteld zijn. En jonge oudgelovigen komen graag terug naar de dorpen aan het Peipsmeer.

Vandaag de dag stellen de oudgelovigen zich wat opener op tegenover de buitenwereld. Ze weten dat ze in een nieuwe economie andere bronnen van bestaan moeten aanboren. Veel bezoekers nemen intussen graag een kijkje in de smaakvolle duurzame keuken van de oudgelovigen en komen dan meteen wat meer te weten over deze karakteristieke groep met hun eigen kerken en cultuur.

Dit is het slot van een tweeluik over de kerk in Estland.

Symboliek en traditie

Het erfgoed van de Estse oudgelovigen omvat een rijke traditie van symboliek die in alle facetten van hun levensstijl tot uiting komt, met inbegrip van kleding. Symboliek is belangrijk, blijkt uit een onderzoek naar de identiteit van de oudgelovigen van Marju Koivupuu, verbonden aan de universiteit van Tallinn. Een

sterpatroon betekent bijvoorbeeld geluk. De haan is een ander veel gebruikt symbool. In het museum in Kolkja zie je geweven textiel met oude patronen, gebruiksvoorwerpen, gereedschappen en meubels. Meer informatie vind je in het boek "Russian Old Believers and their Sacral Buildings in Estonia" van Jaanus Plaats.